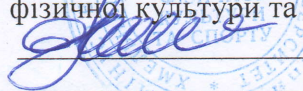

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Декан факультету здоров'я, психології,
 фізичної культури та спорту
 Євген ПАВЛЮК
 2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ Психологія професійної зрілості

Галузь знань – С Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини

Спеціальність – С4 Психологія

Рівень вищої освіти – третій (освітньо-науковий)

Освітньо-наукова програма – Психологія

Обсяг дисципліни – 4 кредити ЄКТС, **Шифр дисципліни** ОФП.05

Мова навчання – українська

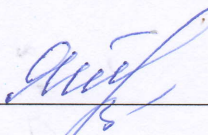
Статус дисципліни: обов'язкова (дисципліна фахової підготовки)

Факультет – здоров'я, психології, фізичної культури та спорту

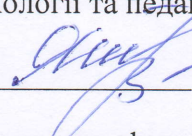
Кафедра – психології та педагогіки

Форма здобуття освіти	Курс	Семестр	Загальний обсяг		Кількість годин						Курсовий проєкт	Курсова робота	Форма семестрового контролю	
					Аудиторні заняття					Самостійна робота, у т.ч. ІРС			Залік	Іспит
			Кредити ЄКТС	Години	Разом	Лекції	Лабораторні роботи	Практичні заняття	Семінарські заняття					
Д	1	2	4	120	34	16		18		86				+
З	1	2	4	120	12	6		6		108				+

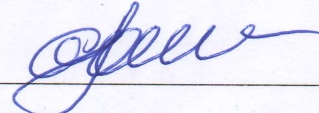
Робоча програма складена на основі Освітньо-наукової програми Психологія за спеціальністю С4 Психологія

Робочу програму склала д-р психол. наук, професор Таїсія КОМАР

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри психології та педагогіки

Протокол від 28 серпня 2025 р. № 1. Зав. кафедри Таїсія КОМАР

Робочу програму розглянуто та схвалено вченою радою факультету здоров'я, психології, фізичної культури та спорту

Голова вченої ради ФЗПФКС Євген ПАВЛЮК

Хмельницький 2025

2 Пояснювальна записка

Дисципліна «Психологія професійної зрілості» є складовою обов'язкової частини дисциплін фахової підготовки фахівців третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю С4 Психологія за Освітньо-науковою програмою Психологія.

Пререквізити: ОФП.01 Інноваційні технології в освітньо-науковій діяльності, ОФП.02 Теорія і практика збереження психічного здоров'я людини.

Постреквізити: ОФП.06 Педагогічна викладацька практика.

Відповідно до Освітньо-наукової програми Психологія дисципліна має забезпечити:

– **компетентності:** ІК Здатність продукувати нові ідеї, розв'язувати значущі комплексні проблеми професійної та/або дослідницько інноваційної діяльності у сфері психології, застосовувати методологію наукової та педагогічної діяльності, а також проводити власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення. ЗК.01 Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. ЗК.04 Здатність розв'язувати комплексні проблеми психології на основі системного наукового світогляду та загального культурного кругозору із дотриманням принципів професійної етики та академічної доброчесності. ФК.01 Здатність виокремлювати, систематизувати та прогнозувати актуальні психологічні проблеми, чинники та тенденції функціонування й розвитку особистості, груп і організацій на різних рівнях психологічного дослідження. ФК.04 Здатність здійснювати науково-педагогічну діяльність у вищій освіті. ФК.05 Здатність оцінювати рівень власної фахової компетентності, саморозвиватися і самовдосконалюватися протягом життя, підвищувати професійну кваліфікацію, бути професійно мобільним. УК.02 Здатність розробляти та реалізовувати проекти здоров'язбереження особистості.

– **програмні результати навчання:** ПРН03 Виокремлювати, систематизувати, розв'язувати, критично осмислювати та прогнозувати значущі психологічні проблеми, формулювати і перевіряти гіпотези, визначати чинники та тенденції функціонування й розвитку особистості, груп і організацій на різних рівнях психологічного дослідження. ПРН07 Розробляти та реалізовувати наукові та/або інноваційні проекти у сфері психології, які дають можливість переосмислити наявне та створити нове цілісне знання та/або професійну практику і розв'язувати значущі наукові та прикладні проблеми психології з урахуванням соціальних, економічних, етичних і правових аспектів. ПРН08 Визначати свої професійні можливості та завдання підвищення професійної кваліфікації й професійної мобільності. ПРН10 Організовувати і здійснювати освітній процес у сфері психології, його наукове, навчально-методичне та нормативне забезпечення, застосовувати ефективні методики викладання навчальних дисциплін. ПРН12 Розробляти та реалізовувати проекти здоров'язбереження особистості

Мета дисципліни. Формування у здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти системного теоретико-методологічного та дослідницького розуміння феномену професійної зрілості особистості, оволодіння інтегративними підходами до її аналізу, а також розвиток здатності до наукового осмислення, діагностики та концептуалізації процесу становлення професійної зрілості фахівців соціономічного профілю, зокрема психологів, у контексті сучасних соціальних і професійних викликів..

Предмет дисципліни. Психологічні закономірності, механізми, детермінанти, ціннісно-сміслові засади, концепції та діагностичні підходи до дослідження професійної зрілості особистості, а також процес і особливості її становлення у фахівців соціономічного профілю.

Завдання дисципліни. Розкрити теоретико-методологічні та інтегративні засади дослідження професійної зрілості особистості; проаналізувати роль ціннісно-сміслових орієнтацій у формуванні професійної зрілості; охарактеризувати психологічні механізми й детермінанти розвитку професійної зрілості в процесі професійного становлення; здійснити наукову концептуалізацію та аналіз процесу становлення професійної зрілості фахівців соціономічного профілю; сформулювати вміння застосовувати сучасні психодіагностичні методи для дослідження професійної зрілості та наукової інтерпретації результатів; розвинути здатність інтегрувати теоретичні й емпіричні напрацювання дисципліни у власне дисертаційне дослідження та професійну діяльність.

Результати навчання. Здобувач, який успішно завершив вивчення дисципліни, повинен уміти: пояснювати теоретико-методологічні засади, концепції та інтегративні підходи до дослідження професійної зрілості особистості, критично осмислюючи сучасні наукові підходи у

психології; аналізувати та систематизувати психологічні механізми, ціннісно-сміслові засади й детермінанти розвитку професійної зрілості особистості на різних етапах професійного становлення; формулювати, обґрунтовувати та перевіряти наукові гіпотези щодо становлення професійної зрілості фахівців соціономічного профілю, використовуючи сучасні методи психологічного дослідження; інтерпретувати результати психодіагностичних досліджень професійної зрілості з урахуванням критеріїв валідності, надійності, етичних та соціальних аспектів психологічної практики; розробляти та реалізовувати наукові й інноваційні проєкти, спрямовані на дослідження та розвиток професійної зрілості особистості, з урахуванням соціальних, економічних, етичних і правових чинників; здійснювати наукове прогнозування тенденцій професійного розвитку та професійної зрілості особистості, груп і професійних спільнот у сучасних умовах; оцінювати власний рівень професійної зрілості, визначати індивідуальні ресурси та напрями підвищення професійної кваліфікації й професійної мобільності; інтегрувати знання з психології професійної зрілості в освітній процес, проектувати та обґрунтовувати зміст навчальних занять і освітніх модулів, застосовуючи ефективні методики викладання психологічних дисциплін; розробляти й реалізовувати проєкти здоров'язбереження особистості як складової професійної зрілості, спираючись на науково обґрунтовані психологічні підходи.

3. Структура залікових кредитів дисципліни

Назва теми	Кількість годин, відведених на:					
	денну форму			заочну форму		
	лекції	практ.	СРС	лекції	практ.	СРС
Тема 1. Теоретико-методологічні основи дослідження професійної зрілості особистості	2	2	9	2	2	8
Тема 2. Інтегративно-цілісний підхід до формування професійної зрілості	2	2	9			12
Тема 3. Ціннісний особистісний простір як передумова формування професійної зрілості	2	2	9	2	2	12
Тема 4. Психологічні механізми розвитку професійної зрілості особистості	2	2	12			12
Тема 5. Детермінанти становлення професійної зрілості у професійному розвитку особистості	2	2	9			12
Тема 6. Концепція становлення професійної зрілості фахівця соціономічного профілю	2	2	9	2	2	12
Тема 7. Становлення професійної зрілості фахівця соціономічного профілю	2	2	9			12
Тема 8. Діагностика професійної зрілості: методи, критерії та наукова інтерпретація результатів	2	4	20			12
Разом за семестр:	16	18	86	6	6	108

4 Програма навчальної дисципліни

4.1 Зміст лекційного курсу

4.1.1 Перелік лекцій для аспірантів денної форми здобуття освіти

Номер лекції	Перелік тем лекцій, їх анотації	Кількість годин
1	Теоретико-методологічні основи дослідження професійної зрілості особистості Професійна зрілість як міждисциплінарний науковий феномен. Еволюція уявлень про професійну зрілість у психології. Основні теоретичні підходи до вивчення професійної зрілості (особистісно-орієнтований, діяльнісний, суб'єктний, акмеологічний, компетентнісний, екзистенційний). Методологічні принципи дослідження професійної зрілості. Категоріальний апарат та операціоналізація поняття «професійна зрілість». Проблеми та перспективи наукових досліджень професійної зрілості. Літ.: [1] с. 9-34; [3] с. 8-26; [4] с. 9-45	2
2	Інтегративно-цілісний підхід до формування професійної зрілості Сутність інтегративно-цілісного підходу у психологічних дослідженнях. Професійна зрілість як багатовимірна система. Взаємозв'язок особистісних, професійних, соціальних і ціннісних	2

	компонентів зрілості. Синергія індивідуального та професійного розвитку. Інтеграція теоретичних моделей професійної зрілості. Методологічні можливості застосування інтегративного підходу в наукових дослідженнях. Літ.: [1] с. 81-87; [2] с. 9-22; [3] с. 96-110; [4] с. 46-64	
3	Ціннісний особистісний простір як передумова формування професійної зрілості Поняття ціннісного особистісного простору. Роль ціннісно-сміслових орієнтацій у професійному становленні особистості. Мотиваційні основи професійної діяльності. Професійні цінності, смисли та ідеали як чинники професійної зрілості. Взаємозв'язок життєвих і професійних цінностей. Формування професійної ідентичності в контексті ціннісного вибору. Літ.: [2] с. 22-41; [3] с. 122-136; [4] с. 66-68, 97-99	2
4	Психологічні механізми розвитку професійної зрілості особистості Психологічні механізми як основа професійного розвитку. Саморегуляція, рефлексія, самосвідомість та відповідальність у структурі професійної зрілості. Роль емоційного інтелекту та стресостійкості. Усвідомлення професійної ролі та суб'єктна позиція особистості. Професійне самовдосконалення як механізм досягнення зрілості. Літ.: [1] с. 46-56; [2] с. 41-81; [3] с. 69-75	2
5	Детермінанти становлення професійної зрілості у професійному розвитку особистості Поняття детермінант професійної зрілості. Внутрішні детермінанти (індивідуально-психологічні особливості, здібності, рівень особистісної зрілості). Зовнішні детермінанти (соціальне середовище, організаційна культура, професійна спільнота). Вплив освітнього середовища на формування професійної зрілості. Соціально-професійні виклики та їх роль у професійному зростанні. Літ.: [1] с. 57-64; [2] с. 8-23; [3] с. 75-80	2
6	Концепція становлення професійної зрілості фахівця соціономічного профілю Соціономічні професії як специфічний об'єкт психологічного аналізу. Професійна зрілість фахівця соціономічного профілю: структура, критерії, показники. Аналіз сучасних наукових концепцій становлення професійної зрілості фахівців соціономічного профілю. Авторські концепції та моделі професійної зрілості. Етичні засади професійної діяльності як компонент зрілості. Літ.: [1] с. 77-94; [4] с. 93-110	2
7	Становлення професійної зрілості фахівця соціономічного профілю Етапи професіогенезу фахівця соціономічного профілю. Кризи професійного розвитку та способи їх подолання. Особливості професійної соціалізації. Вплив професійного досвіду на розвиток професійної зрілості. Специфіка становлення професійної зрілості психолога. Аналіз емпіричних досліджень у сфері соціономічних професій. Літ.: [1] с. 24-29, 51-54; [2] с. 59-73; [3] с. 34-38, 85-99	2
8	Діагностика професійної зрілості: методи, критерії та наукова інтерпретація результатів Методологічні засади психодіагностики професійної зрілості. Критерії та показники професійної зрілості. Огляд і аналіз сучасних психодіагностичних методик. Проблеми валідності, надійності та етичності діагностичних процедур. Методи кількісного та якісного аналізу	2

	результатів. Інтерпретація даних у контексті наукового дослідження та дисертаційної роботи. Літ.: [1] с. 42-65; [4] с. 78-89	
	Разом:	16

4.1.2 Перелік оглядових лекцій для аспірантів заочної форми здобуття освіти

Номер лекції	Перелік тем лекцій, їх анотації	Кількість годин
1-2	Теоретико-методологічні основи дослідження професійної зрілості особистості. Інтегративно-цілісний підхід до формування професійної зрілості. Літ.: [1] с. 9-34; с. 46-64; с. 81-87; [2] с. 9-81; [3] с. 8-26; с. 69-80, 96-110; [4] с. 9-68, 97-99	2
3-5	Ціннісний особистісний простір як передумова формування професійної зрілості. Психологічні механізми розвитку професійної зрілості особистості. Детермінанти становлення професійної зрілості у професійному розвитку особистості. Літ.: [1] с. 9-34; с. 46-64; с. 81-87; [2] с. 9-81; [3] с. 8-26; с. 69-80. с. 96-110; [4] с. 9-68, 97-99	2
6-8	Концепція становлення професійної зрілості фахівця соціономічного профілю. Становлення професійної зрілості фахівця соціономічного профілю. Діагностика професійної зрілості: методи, критерії та наукова інтерпретація результатів. Літ.: [1] с. 24-29, 51-54; с. 77-94; [1] с. 42-65; [2] с. 59-73; [3] с. 34-38, 85-99; [4] с. 78-89, 93-110	2
	Разом:	6

4.2. Зміст лабораторних/практичних/семінарських занять

4.2.1 Перелік практичних занять для аспірантів денної форми здобуття освіти

Номер заняття	Тема практичного заняття*	Кількість годин
1	Методологічний аналіз феномену професійної зрілості в сучасній психології. Література: [1] с. 9-34; [3] с. 8-26; [4] с. 9-45	2
2	Інтегративно-цілісний підхід у дослідженні та формуванні професійної зрілості. Літ.: [1] с. 81-87; [2] с. 9-22; [3] с. 96-110; [4] с. 46-64	2
3	Ціннісно-сміслові основи професійної зрілості особистості. Література: [1] с. 46-56; [2] с. 41-81; [3] с. 69-75	2
4	Психологічні механізми розвитку професійної зрілості: рефлексія, саморегуляція, суб'єктність. Література: [1] с. 57-64; [2] с. 8-23; [3] с. 75-80	2
5	Детермінанти професійної зрілості в контексті професійного розвитку особистості. Література: [1] с. 57-64; [2] с. 8-23; [3] с. 75-80	2
6	Концептуалізація професійної зрілості фахівця соціономічного профілю. Література: [2] с. 22-41; [3] с. 122-136; [4] с. 66-68, 97-99	2

7	Аналіз процесу становлення професійної зрілості фахівця соціономічного профілю. Література: [1] с. 24-29, 51-54; [2] с. 59-73; [3] с. 34-38, 85-99	2
8	Психодіагностика професійної зрілості: дослідницький інструментарій та інтерпретація даних. Література: [1] с. 42-65; [4] с. 78-89	2
9	Презентація ІДЗ (авторська концептуальна модель професійної зрілості)	2
	Разом:	18

Перелік практичних занять для здобувачів заочної форми здобуття освіти

Номер заняття	Тема практичного заняття	Кількість годин
1	Методологічний аналіз феномену професійної зрілості в сучасній психології. Інтегративно-цілісний підхід у дослідженні та формуванні професійної зрілості. Література: [1] с. 221-246, с. 255-270; [2] с. 33-48, с. 33-48; [3] с. 112-127; [4] с. 52-62	2
2	Ціннісно-сміслові основи професійної зрілості особистості. Психологічні механізми розвитку професійної зрілості. Детермінанти професійної зрілості. Література: [1] с. 9-34; с. 46-64; с. 81-87; [2] с. 9-81; [3] с. 8-26; с. 69-80, 96-110; [4] с. 9-68, 97-99	2
3	Концептуалізація професійної зрілості фахівця соціономічного профілю. Становлення професійної зрілості фахівця соціономічного профілю. Психодіагностика професійної зрілості. Література: [1] с. 158-173, с. 185-262; [2] с. 13-56; [3] с. 136-149; [4] с. 226-235	2
	Разом:	6

4.3 Зміст самостійної (у т. ч. індивідуальної) роботи здобувача вищої освіти

Самостійна робота аспірантів усіх форм здобуття освіти полягає у систематичному опрацюванні програмного матеріалу з відповідних джерел інформації, підготовці до практичних занять, тестового контролю. Здобувачі **денної** форми розробляють та презентують авторську концептуальну модель професійної зрілості фахівця соціономічного профілю. Здобувачі **заочної** форми здобуття освіти виконують контрольну роботу. Вимоги до її виконання та варіанти визначаються методичними рекомендаціями до виконання контрольних робіт, які кожний аспірант отримує на кафедрі у період настановної сесії. Крім цього до послуг аспірантів сторінка навчальної дисципліни у Модульному середовищі для навчання, де розміщені Робоча програма дисципліни, варіанти контрольних робіт та необхідні матеріали з її навчально-методичного забезпечення та контролю результатів навчання.

Зміст самостійної роботи аспірантів денної форми здобуття освіти

Номер тижня	Вид самостійної роботи	Кількість годин
1-2	Опрацювання лекційного матеріалу та літератури, підготовка до практичного заняття за темою 1.	9
3-4	Опрацювання лекційного матеріалу та літератури, підготовка до практичного заняття за темою 2.	9
5-6	Опрацювання лекційного матеріалу та літератури, підготовка до практичного заняття за темою 3. Вибір теми ІДЗ.	9

7-8	Опрацювання лекційного матеріалу та літератури, підготовка до практичного заняття за темою 4. Підготовка до тестового контролю матеріалу за темами 1-4. Виконання ІДЗ.	11
9-10	Опрацювання лекційного матеріалу та літератури, підготовка до практичного заняття за темою 5. Виконання ІДЗ	9
11-12	Опрацювання лекційного матеріалу та літератури, підготовка до практичного заняття за темою 6. Виконання ІДЗ	9
13-14	Опрацювання лекційного матеріалу та літератури, підготовка до практичного заняття за темою 7. Виконання ІДЗ	9
15-16	Опрацювання лекційного матеріалу та літератури, підготовка до практичного заняття за темою 8. Підготовка до тестового контролю матеріалу за темами 5-8. Виконання ІДЗ	11
17	Презентація ІДЗ (авторська концептуальна модель професійної зрілості)	10
Разом:		86

4.3.1 Індивідуальне домашнє завдання для самостійної роботи здобувачів

Розробити авторську концептуальну модель професійної зрілості фахівця соціономічного профілю, що включає:

- структурні компоненти професійної зрілості;
- психологічні механізми та детермінанти її розвитку;
- критерії й показники оцінювання;
- обґрунтування можливостей практичного застосування моделі.

На самостійне опрацювання здобувачів виносяться визначені у методичних рекомендаціях до практичних занять та самостійної роботи питання з кожної теми. Керівництво самостійною роботою та контроль за виконанням індивідуального домашнього завдання здійснюється викладачем згідно з розкладом консультацій у позаурочний час.

Вимоги до виконання контрольної роботи (для аспірантів заочної форми здобуття освіти) та індивідуального домашнього завдання (для аспірантів денної форми здобуття освіти) викладені в Модульному середовищі для навчання на сторінці навчальної дисципліни

5 Технології та методи навчання

Процес навчання з дисципліни ґрунтується на використанні інтерактивних, ігрових та мультимедійних технологій навчання у традиційних та інноваційних формах*, зокрема, таких як: проблемні лекції, лекції-візуалізації, лекції із застосуванням техніки зворотного зв'язку (інтерактивні); практичні заняття з використанням дискусій, мозкового штурму, методу аналізу та діагностики психологічних ситуацій, ділових (рольових) ігор тощо; самостійна робота (опрацювання теоретичного матеріалу, розробка лекцій, практичних / семінарських / лабораторних занять). Використання інформаційно-комунікаційних та технології дистанційного навчання (сервіс для проведення онлайн конференцій Zoom, Модульне середовище для навчання тощо).

Примітка: *у процесі вивчення освітнього компонента передбачається можливість проведення гостьових і/або виїзних занять, спрямованих на розширення теоретичних знань і формування практичних навичок у реальних умовах професійної діяльності.

6 Методи контролю

Поточний контроль здійснюється під час практичних занять, а також у дні проведення контрольних заходів, встановлених робочою програмою та графіком освітнього процесу. При цьому використовуються такі методи поточного контролю:

- усне опитування кожного аспіранта для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу тем та оцінювання результатів роботи на практичних заняттях (розв'язування задач, участь у обговоренні ситуацій, проблемних питань тощо);
- тестовий контроль для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу тем;

– перевірка виконаного індивідуального домашнього завдання (авторської концептуальної моделі професійної зрілості фахівця соціономічного профілю), що сприяє набуттю теоретичних знань і практичних навичок.

При виведенні підсумкової семестрової оцінки враховуються результати як поточного контролю, так і **підсумкового** контролю, який проводиться з усього матеріалу дисципліни за білетами, попередньо розробленими і затвердженими на засіданні кафедри. Здобувач вищої освіти, який набрав з будь-якого виду навчальної роботи, суму балів нижчу за 60 відсотків від максимального балу, не допускається до семестрового контролю, поки не виконає обсяг роботи, передбачений Робочою програмою. Здобувач вищої освіти, який набрав позитивний середньозважений бал (60 відсотків і більше від максимального балу) з усіх видів поточного контролю і не склав іспит, вважається таким, який має академічну заборгованість. Ліквідація академічної заборгованості із семестрового контролю здійснюється у період екзаменаційної сесії або за графіком, встановленим деканатом відповідно до «Положення про контроль і оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти у ХНУ».

7 Політика дисципліни

Політика навчальної дисципліни загалом визначається системою вимог до здобувача вищої освіти, що передбачені чинними положеннями Університету про організацію та навчально-методичне забезпечення освітнього процесу. Зокрема, проходження інструктажу з техніки безпеки; відвідування занять з дисципліни є обов'язковим. За об'єктивних причин (підтверджених документально) теоретичне навчання за погодженням із лектором може відбуватись в індивідуальному режимі. Успішне опанування дисципліни і формування фахових компетентностей і програмних результатів навчання передбачає необхідність підготовки до практичних занять (вивчення теоретичного матеріалу з теми, активно працювати на занятті, розв'язувати задачі, брати участь у дискусіях щодо прийнятих рішень при виконанні здобувачами задач).

Здобувачі вищої освіти зобов'язані дотримуватися термінів виконання усіх видів робіт у встановлені терміни, передбачені Робочою програмою навчальної дисципліни. Пропущене практичне заняття здобувач зобов'язаний відпрацювати у встановлений викладачем термін, але не пізніше, ніж за два тижні до кінця теоретичних занять у семестрі.

Засвоєння здобувачем теоретичного матеріалу з дисципліни оцінюється за результатами опитування під час практичних занять, тестування й виконання індивідуального домашнього завдання. Виконання індивідуального завдання завершується його здачею на перевірку у терміни, встановлені графіком самостійної роботи та захистом на останньому занятті.

Здобувач вищої освіти, виконуючи самостійну роботу з дисципліни, має дотримуватися політики доброчесності (заборонені списування, підказки, плагіат, використання штучного інтелекту (без вірного цитування)). У разі порушення політики академічної доброчесності в будь-яких видах навчальної роботи здобувач вищої освіти отримує незадовільну оцінку і має повторно виконати завдання з відповідної теми (виду роботи), що передбачені Робочою програмою. Будь-які форми порушення академічної доброчесності під час вивчення навчальної дисципліни не допускаються та не толеруються.

У межах вивчення навчальної дисципліни здобувачам вищої освіти передбачено визнання і зарахування результатів навчання, набутих шляхом неформальної освіти, що розміщені на доступних платформах (<https://courses.prometheus.org.ua>, <https://www.coursera.org>), які сприяють формування компетентностей і поглибленню результатів навчання, визначених Робочою програмою дисципліни, або забезпечують вивчення відповідної теми та/або виду робіт з програми навчальної дисципліни (детальніше у Положенні про порядок визнання та зарахування результатів навчання здобувачів вищої освіти у ХНУ).

8 Оцінювання результатів навчання здобувачів у семестрі

Оцінювання академічних досягнень здобувача вищої освіти здійснюється відповідно до «Положення про контроль і оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти у ХНУ». При поточному оцінюванні виконаної здобувачем роботи з кожної структурної одиниці і отриманих ним результатів викладач виставляє йому певну кількість балів із призначених робочою програмою для цього виду роботи. При цьому кожна структурна одиниця (робота) може

бути зарахована, якщо здобувач набрав не менше 60 відсотків (мінімальний рівень для позитивної оцінки) від максимально можливої суми балів, призначеної структурній одиниці.

Будь-які форми порушення академічної доброчесності не допускаються та не толеруються.

Отриманий здобувачем бал за зарахований вид навчальної роботи (структурну одиницю) після її оцінювання викладач виставляє в електронному журналі обліку успішності здобувачів вищої освіти. За умови виконання усіх видів навчальної роботи за результатами поточного контролю протягом вивчення навчальної дисципліни, встановлених її Робочою програмою, здобувач денної форми здобуття освіти з навчальної дисципліни, підсумковим контролем для якої є іспит, може набрати до 60 балів (здобувач заочної форми – до 50 балів). Позитивну підсумкову оцінку здобувач може отримати, якщо за результатами поточного та підсумкового контролів набере від 60 до 100 балів. Семестрова підсумкова оцінка розраховується в автоматизованому режимі в інформаційній підсистемі «Електронний журнал» (ІС «Електронний університет») і відповідно до накопиченої суми балів визначається оцінка за інституційною шкалою та шкалою ЄКТС (див. таблицю Співвідношення...), яка заноситься в екзаменаційну відомість, а також до Індивідуального навчального плану здобувача вищої освіти.

Структурування дисципліни за видами робіт і оцінювання результатів навчання аспірантів денної форми здобуття освіти:

Аудиторна робота				Контрольні заходи		Самостійна робота		Семестровий контроль		Разом
Другий семестр										
Практичне заняття (УО) (мінімум – 4 контрольні точки)				Тестовий контроль (ТК)		ІДЗ**		Іспит		
T*1-2	T3-4	T5-6	T7-8	T1-4	T5-8					
Кількість балів за вид навчальної роботи (мінімум-максимум)										
3-5	3-5	3-5	3-5	6-10	6-10	12-20				60-100***
12-20				12-20		12-20		24-40		

Примітка: * Т – тема навчальної дисципліни; **ІДЗ – індивідуальне домашнє завдання;

***За набрану з будь-якого виду навчальної роботи з дисципліни кількість балів, нижче встановленого мінімуму, здобувач отримує незадовільну оцінку і має її перездати у встановлений викладачем (деканом) термін. Інституційна оцінка встановлюється відповідно до таблиці «Співвідношення інституційної шкали оцінювання і шкали оцінювання ЄКТС».

Структурування дисципліни за видами навчальної роботи й оцінювання результатів навчання аспірантів заочної форми здобуття освіти

Аудиторна робота			Самостійна, індивідуальна робота				Семестровий контроль		Разом	
Другий семестр										Сума балів
Практичне заняття (УО)			Контрольна робота			Тестовий контроль		Іспит		
1	2	3	ТП 1	ТП 2	ПЗ	Т1-4	Т5-8			
Кількість балів за кожний вид навчальної роботи (мінімум-максимум)										
3-5	3-5	3-5	3-5	3-5	3-5	6-10	6-10	30-50	60-100	
9-15			9-15			12-20		30-50		

Примітка: * ТП – теоретичне питання; **ПЗ– практичне завдання;

***За набрану з будь-якого виду навчальної роботи з дисципліни кількість балів, нижче встановленого мінімуму, здобувач отримує незадовільну оцінку і має її перездати у встановлений викладачем (деканом) термін. Інституційна оцінка встановлюється відповідно до таблиці «Співвідношення інституційної шкали оцінювання і шкали оцінювання ЄКТС».

Критерії оцінювання за видами робіт **Оцінювання на практичних заняттях**

Оцінка, яка виставляється за практичне заняття, складається з таких елементів: усне опитування аспірантів на знання теоретичного матеріалу з теми; вільне володіння спеціальною термінологією й уміння професійно обґрунтувати прийняті рішення при розв'язуванні задач; результати самостійних робіт.

При оцінюванні результатів навчання здобувачів вищої освіти на практичних заняттях викладач користується наведеними нижче критеріями:

<i>Оцінка та рівень досягнення здобувачем запланованих ПРН та сформованих компетентностей</i>	<i>Узагальнений критерій</i>
Відмінно (високий) 5	Аспірант глибоко і у повному обсязі опанував зміст навчального матеріалу, легко в ньому орієнтується і вміло використовує понятійний апарат; уміє пов'язувати теорію з практикою, вирішувати практичні завдання, впевнено висловлювати і обґрунтовувати свої судження. Відмінна оцінка передбачає грамотний, логічний виклад відповіді (як в усній, так і у письмовій формі), якісне зовнішнє оформлення роботи. Аспірант не вагається при видозміні запитання, вміє робити детальні та узагальнюючі висновки. При відповіді допустив дві-три несуттєві похибки.
Добре (середній) 4	Аспірант виявив повне засвоєння навчального матеріалу, володіє понятійним апаратом, орієнтується у вивченому матеріалі; свідомо використовує теоретичні знання для вирішення практичних задач; виклад відповіді грамотний, але у змісті і формі відповіді можуть мати місце окремі неточності, нечіткі формулювання закономірностей тощо. Відповідь аспіранта має будуватися на основі самостійного мислення. Аспірант у відповіді допустив дві-три несуттєві помилки.
Задовільно (достатній) 3	Аспірант виявив знання основного програмного матеріалу в обсязі, необхідному для подальшого навчання та практичної діяльності за професією, справляється з виконанням практичних завдань, передбачених програмою. Як правило, відповідь аспіранта будується на рівні репродуктивного мислення, Аспірант має слабкі знання структури курсу, допускає неточності і суттєві помилки у відповіді, вагається при відповіді на видозмінене запитання. Разом з тим набув навичок, необхідних для виконання нескладних практичних завдань, які відповідають мінімальним критеріям оцінювання і володіє знаннями, що дозволяють йому під керівництвом викладача усунути неточності у відповіді.
Незадовільно (недостатній) 2	Аспірант виявив розрізнені, безсистемні знання, не вміє виділяти головне і другорядне, допускається помилок у визначенні понять, перекидає їх зміст, хаотично і невпевнено викладає матеріал, не може використовувати знання при вирішенні практичних завдань. Як правило, оцінка «незадовільно» виставляється аспіранту, який не може продовжити навчання без додаткової роботи з вивчення дисципліни.

Оцінювання результатів тестового контролю

Кожен з двох тестів, передбачених робочою програмою, складається із 20 тестових завдань. Максимальна сума балів, яку може набрати аспірант за результатами тестування, складає 10.

Відповідно до таблиці структурування видів робіт за тематичний контроль здобувач залежно від кількості правильних відповідей може отримати від 6 до 10 балів:

Таблиця – Розподіл балів в залежності від наданих правильних відповідей на тестові завдання

Кількість правильних відповідей	0-11	12-13	14	15-16	17	18-20
Відсоток правильних відповідей	0-59	60-65	66-72	73-82	83-89	90-100
Кількість отриманих балів	0	6	7	8	9	10

На тестування відводиться 15 хвилин. Правильні відповіді здобувач записує у талоні відповідей. Аспірант може також пройти тестування і в онлайн режимі у Модульному середовищі для навчання на сторінці навчальної дисципліни. Тестування здобувачів вищої освіти у Модульному середовищі для навчання автоматично оцінюються за критеріями, наведеними у таблиці вище.

При отриманні негативної оцінки тест слід перездати до терміну наступного контролю.

У випадку, коли здобувач не виконав індивідуальний план з дисципліни у заплановані терміни без поважних причин, то під час відпрацювання заборгованості при позитивній відповіді йому виставляється оцінка «задовільно».

***Критерії оцінювання результатів ІДЗ
(авторська концептуальна модель професійної зрілості)***

<i>Оцінка та рівень досягнення здобувачем запланованих ПРН та сформованих компетентностей</i>	Узагальнений критерій оцінювання
Максимальний (високий) бал (відмінно) 19-20	Аспірант демонструє високий рівень теоретико-методологічної культури та наукової зрілості; пропонує оригінальну, концептуально цілісну та науково обґрунтовану модель професійної зрілості з чіткою логікою внутрішніх зв'язків; інтегрує різні психологічні підходи (особистісний, суб'єктний, діяльнісний, аксіологічний тощо) в єдину систему; глибоко аналізує психологічні механізми, детермінанти, критерії та показники професійної зрілості; аргументує теоретичну новизну та практичну значущість запропонованої моделі; демонструє здатність застосовувати модель у наукових дослідженнях і професійній практиці; бездоганно дотримується вимог академічного письма, коректно оформлює джерела.
Потенційні позитивні бали (середній бал) (добре) 15-18	Аспірант демонструє ґрунтовне розуміння теоретико-методологічних засад дослідження професійної зрілості; розробляє логічно структуровану авторську концептуальну модель із чітко визначеними компонентами, механізмами та детермінантами; обґрунтовує взаємозв'язки між елементами моделі, спираючись на сучасні наукові джерела; визначає критерії та показники професійної зрілості, придатні для подальшого емпіричного дослідження; демонструє здатність до критичного аналізу наукових підходів; дотримується академічного стилю, загалом коректно використовує термінологію.
Мінімальний (достатній) бал (задовільно) 12-14	Аспірант демонструє загальне розуміння феномену професійної зрілості та основних підходів до його тлумачення; пропонує концептуальну модель, що містить базові структурні компоненти професійної зрілості, проте має описовий характер; частково окреслює психологічні механізми та детермінанти розвитку професійної зрілості без глибокого наукового обґрунтування; використовує обмежену кількість наукових джерел, переважно оглядового характеру; подає модель у схематичному вигляді без достатнього пояснення логіки взаємозв'язків; допускає окремі неточності в термінології та стилі викладу.

Оцінювання якості виконання контрольної роботи студентами заочної форми здобуття освіти

Контрольна робота передбачає виконання таких завдань – 2 теоретичних і практичне. Зміст завдань наведено в методичних рекомендаціях до виконання контрольної роботи. При оцінюванні контрольної роботи враховуються якість її виконання, кожне завдання оцінюється максимально 5 балів, загальна максимальна сума балів становить 15.

Таблиця – Розподіл балів між завданнями контрольної роботи здобувача вищої освіти

Види завдань	Для кожного окремого виду завдань		
	Мінімальний (достатній) бал	Потенційні позитивні бали* (середній бал)	Максимальний (високий) бал
Теоретичне питання	3	4	5
Теоретичне питання	3	4	5
Практичне завдання	3	4	5
Всього балів	9	-	15

Примітка. *Позитивний бал за контрольну роботу, відмінний від мінімального (9 балів) та максимального (15 балів), знаходиться в межах 10-14 балів та розраховується як сума балів за усі структурні елементи (завдання) контрольної роботи.

Кожне завдання контрольної роботи здобувача вищої освіти оцінюється з використанням нижченаведених у таблиці критеріїв оцінювання навчальних досягнень здобувача вищої освіти (щодо визначення достатнього, середнього та високого рівня досягнення здобувачем запланованих ПРН та сформованих компетентностей).

Таблиця - Критерії оцінювання контрольної роботи здобувачів заочної форми навчання

Оцінка та рівень досягнення здобувачем запланованих ПРН та сформованих компетентностей	Узагальнений критерій оцінювання контрольної роботи здобувачів заочної форми навчання
Відмінно (високий) 5	Зміст питань розкрито повно і грамотно, правильно використано понятійний апарат; логічний виклад відповіді державною мовою; проявлено творчий підхід та самостійне мислення. Дотримані всі вимоги оформлення контрольної роботи. При написанні допущено дві-три несуттєві похибки.
Добре (середній) 4	Зміст питань розкрито повно. Показано володіння понятійним апаратом і фаховою термінологією; виклад відповіді грамотний, але у змісті і формі питань можуть мати місце окремі неточності, нечіткі формулювання тощо. Відповідь будується на основі самостійного мислення. Дотримані не всі вимоги оформлення контрольної роботи. Допущено дві-три несуттєві помилки.
Задовільно (достатній) 3	Зміст питань розкрито неповно. Виявлено знання основного програмного матеріалу в обсязі, необхідному для подальшого навчання та практичної діяльності за професією. Відповідь будується на рівні репродуктивного мислення, слабкі знання структури курсу, допускає неточності і суттєві помилки у відповіді. Не дотримано вимог оформлення контрольної роботи.
Незадовільно (недостатній) 2	Зміст питань не розкрито. Виявлено розрізнені, безсистемні знання, допущені суттєві помилки у визначенні понять, перекручено їх зміст, виклад матеріалу хаотичний. Не дотримано вимог оформлення контрольної роботи.

Оцінювання результатів підсумкового семестрового контролю (іспит)

Освітня програма передбачає підсумковий семестровий контроль з дисципліни у формі іспиту, завданням якого є системне й об'єктивне оцінювання як теоретичної, так і практичної підготовки здобувача з навчальної дисципліни. Складання іспиту відбувається за попередньо розробленими і затвердженими на засіданні кафедри білетами. Відповідно до цього в екзаменаційному білеті пропонується поєднання питань як теоретичного (в т.ч. у тестовій формі), так і практичного характеру.

Таблиця – Оцінювання результатів підсумкового семестрового контролю здобувачів денної форми навчання (40 балів для підсумкового контролю)

Види завдань	Для кожного окремого виду завдань		
	Мінімальний (достатній) бал (задовільно)	Потенційні позитивні бали* (середній бал) (добре)	Максимальний (високий) бал (відмінно)
Теоретичне питання № 1	6	8	10
Теоретичне питання № 2	6	8	10
Практичне завдання	12	16	20
Разом:	24		40

Примітка. *Позитивний бал за іспит, відмінний від мінімального (24 бали) та максимального (40 балів), знаходиться в межах 25-39 балів та розраховується як сума балів за усі структурні елементи (завдання) іспиту.

Таблиця – Оцінювання результатів підсумкового семестрового контролю здобувачів заочної форми навчання (50 балів для підсумкового контролю)

Види завдань	Для кожного окремого виду завдань		
	Мінімальний (достатній) бал (задовільно)	Потенційні позитивні бали* (середній бал) (добре)	Максимальний (високий) бал (відмінно)
Теоретичне питання № 1	8	12	15
Теоретичне питання № 2	8	12	15
Практичне завдання	14	17	20
Разом:	30		50

Примітка. *Позитивний бал за іспит, відмінний від мінімального (30 балів) та максимального (50 балів), знаходиться в межах 31-49 балів та розраховується як сума балів за усі структурні елементи (завдання) іспиту.

Для кожного окремого виду завдань підсумкового семестрового контролю застосовуються критерії оцінювання навчальних досягнень здобувача вищої освіти, наведені вище.

Підсумкова семестрова оцінка за інституційною шкалою і шкалою ЄКТС визначається в автоматизованому режимі після внесення викладачем результатів оцінювання з усіх видів робіт до електронного журналу. Співвідношення інституційної шкали оцінювання і шкали оцінювання ЄКТС у наведеній нижче таблиці.

Таблиця – Співвідношення інституційної шкали оцінювання і шкали оцінювання ЄКТС

Оцінка ЄКТС	Рейтингова шкала балів	Інституційна шкала (Опис рівня досягнення здобувачем вищої освіти запланованих результатів навчання з навчальної дисципліни)	
		Залік	Іспит/диференційований залік
A	90-100	Зараховано	Відмінно/Excellent – високий рівень досягнення запланованих результатів навчання з навчальної дисципліни, що свідчить про безумовну готовність здобувача до подальшого навчання та/або професійної діяльності за фахом
B	83-89		Добре/Good – середній (максимально достатній) рівень досягнення запланованих результатів навчання з навчальної дисципліни та готовності до подальшого навчання та/або професійної діяльності за фахом
C	73-82		
D	66-72		

E	60-65		Задовільно/Satisfactory – Наявні мінімально достатні для подальшого навчання та/або професійної діяльності за фахом результати навчання з навчальної дисципліни
FX	40-59	Незараховано	Незадовільно/Fail – Низка запланованих результатів навчання з навчальної дисципліни відсутня. Рівень набутих результатів навчання є недостатнім для подальшого навчання та/або професійної діяльності за фахом
F	0-39		Незадовільно/Fail – Результати навчання відсутні

Семестровий іспит виставляється, якщо загальна сума балів, яку набрав студент з дисципліни за результатами поточного та підсумкового контролю, знаходиться у межах від 60 до 100 балів. При цьому за інституційною шкалою ставиться оцінка «відмінно/добре/задовільно», а за шкалою ЄКТС – буквене позначення оцінки, що відповідає набраній студентом сумі балів відповідно до таблиці Співвідношення.

9 Питання для самоконтролю результатів навчання

1. Професійна зрілість як міждисциплінарний науковий феномен.
2. Еволюція уявлень про професійну зрілість у психології.
3. Основні теоретичні підходи до вивчення професійної зрілості.
4. Методологічні принципи дослідження професійної зрілості.
5. Категоріальний апарат та операціоналізація поняття «професійна зрілість».
6. Проблеми та перспективи наукових досліджень професійної зрілості.
7. Сутність інтегративно-цілісного підходу у психологічних дослідженнях.
8. Професійна зрілість як багатовимірна система.
9. Взаємозв'язок особистісних, професійних, соціальних і ціннісних компонентів зрілості.
10. Синергія індивідуального та професійного розвитку.
11. Інтеграція теоретичних моделей професійної зрілості.
12. Методологічні можливості застосування інтегративного підходу в наукових дослідженнях.
13. Поняття ціннісного особистісного простору.
14. Роль ціннісно-сміслових орієнтацій у професійному становленні особистості.
15. Мотиваційні основи професійної діяльності.
16. Професійні цінності, смисли та ідеали як чинники професійної зрілості.
17. Взаємозв'язок життєвих і професійних цінностей.
18. Формування професійної ідентичності в контексті ціннісного вибору.
19. Психологічні механізми як основа професійного розвитку.
20. Саморегуляція, рефлексія, самосвідомість та відповідальність у структурі професійної зрілості.
21. Роль емоційного інтелекту та стресостійкості.
22. Усвідомлення професійної ролі та суб'єктна позиція особистості.
23. Професійне самовдосконалення як механізм досягнення зрілості.
24. Поняття детермінант професійної зрілості.
25. Внутрішні детермінанти.
26. Зовнішні детермінанти.
27. Вплив освітнього середовища на формування професійної зрілості.
28. Соціально-професійні виклики та їх роль у професійному зростанні.
29. Соціономічні професії як специфічний об'єкт психологічного аналізу.
30. Професійна зрілість фахівця соціономічного профілю: структура, критерії, показники.
31. Аналіз сучасних наукових концепцій становлення професійної зрілості фахівців соціономічного профілю.
32. Авторські концепції та моделі професійної зрілості.

33. Етичні засади професійної діяльності як компонент зрілості.
34. Етапи професіогенезу фахівця соціономічного профілю.
35. Кризи професійного розвитку та способи їх подолання.
36. Особливості професійної соціалізації.
37. Вплив професійного досвіду на розвиток професійної зрілості.
38. Специфіка становлення професійної зрілості психолога.
39. Аналіз емпіричних досліджень у сфері соціономічних професій.
40. Методологічні засади психодіагностики професійної зрілості.
41. Критерії та показники професійної зрілості.
42. Огляд і аналіз сучасних психодіагностичних методик.
43. Проблеми валідності, надійності та етичності діагностичних процедур.
44. Методи кількісного та якісного аналізу результатів.
45. Інтерпретація даних у контексті наукового дослідження та дисертаційної роботи.

10 Навчально-методичне забезпечення

Освітній процес з дисципліни «Психологія професійної зрілості» забезпечений необхідними навчально-методичними матеріалами, що розміщені в Модульному середовищі для навчання MOODLE:

1. Курс «Психологія професійної зрілості».
2. Методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи для здобувачів вищої освіти денної форми навчання з дисципліни «Психологія професійної зрілості».
3. Методичні вказівки до виконання контрольної роботи здобувачами вищої освіти заочної форми навчання з дисципліни «Психологія професійної зрілості».

11 Рекомендована література

Основна

- 1 Вознюк О.В., Дубасенюк О.А., Костюшко Ю.О., Осадчук Н.П., Сидорчук Н.Г. Теорія і практика професійної акмеології : монографія. Житомир : Вид-во ПП «Євро-Волинь», 2020. 392 с.
- 2 Галузьяк В.М. Розвиток особистісно-професійної зрілості майбутнього вчителя: теорія і практика : монографія. Вінниця : Твори, 2021. 400 с.
- 3 Гладкова В.М., Пожарський С. Д. Основи акмеології : підручник. Львів : «Новий Світ-2000», 2025. 320 с.
- 4 Каліщук С. Ціннісно-рольовий компонент професійного становлення особистості : діагностика & тренінговий розвиток : монографія. Вид. 2-е, переробл. й доповн. Київ : Яроченко Я.В., 2024. 256 с.
- 5 Комар Т.В. Становлення професійної зрілості фахівця соціономічного профілю : [монографія]. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. 401 с.
- 6 Професійне становлення особистості: психологічні детермінанти : монографія / Т. Ямчук, М. Долинай, Б. Барчі та ін.; за заг. ред. д. психол. н. Т. Щербан. Мукачево : РВВ МДУ, 2023. 207 с.

Додаткова

7. Баранова С. В. Особистісна зрілість та відповідальність: соціально-психологічний аспект : монографія. Київ : Інтерконтиненталь-Україна, 2020. 364 с.
8. Вірна, Ж.П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога. Луцьк : РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2003. 320 с.
9. Дзюба Т.М., Коваленко О.Г. Психологія дорослості з основами геронтопсихології. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. проф. В.Ф. Моргуна. П., 2013. 172 с.
10. Закономірності становлення професійної зрілості педагога : формування професійної компетентності : навчально-методичний посібник / За ред. І.І. Бойко. Житомир : Полісся, 2018. 120 с.
11. Карпенко Г.В. Психологія праці та вибір професії : навчально-методичний посібник. Суми : ВТД «Універсальна книга», 2008. 168 с.

12. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : Монографія. К. : ДП «Інформ.-аналіт. агенство», 2012. 200 с.
13. Основи професіографії : навчальний посібник / за ред. Б.О. Федоришина. К., 1997. 175 с.
14. Особистісна зрілість як проблема сучасної психології. Том 1 : колективна монографія / кол. авт. ; наук. ред. З.М. Мірошник. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2019. 220 с.
15. Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм у системі підготовки освітянських кадрів: здобутки, пошуки, перспективи : монографія / керівн. авт. кол. Н.В. Гузій. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. 432 с.
16. Поліщук В.М. Віковий кризовий розвиток людини від народження до дорослості. Навчальний посібник. К. : Університетська книга, 2020. 460 с.
17. Психологія зрілої особистості [Електронний ресурс] : електрон. метод. рекомендації до практичних занять з курсу «Психологія зрілої особистості» для студ. першого (бакалавр.) рівня вищої освіти / уклад. Є.Л. Базики. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова, 2023. 45 с.
18. Психологія праці та професійної підготовки особистості : Навчальний посібник. За ред. П.С. Перепелиці, В.В. Рибалки. Хмельницький : ТУП, 2001. 330 с.
19. Розуміння та інтерпретація життєвого досвіду як чинник розвитку особистості : монографія / за ред. Н.В. Чепелєвої. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 276 с.
20. Сивогракова З.А., Алексєєнко Н.В. Психологія розвитку та професійного становлення особистості : Конспект лекцій. Харків : УкрДУЗТ, 2019. 60 с.
21. Штепа О.С. Особистісна зрілість : Модель. Опитувальник. Тренінг. Монографія. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 232 с.
22. Яворська Г.Х. Соціально-професійна зрілість курсантів вищих закладів освіти МВС України. Одеса : ПЛАСКЕ ЗАТ, 2005. 408 с.

12 Інформаційні ресурси

1. Модульне середовище для навчання. URL : <https://msn.khmnu.edu.ua/>
2. Електронна бібліотека університету. URL: http://lib.khmnu.edu.ua/asp/php_f/p1age_lib.php
3. Репозитарій ХНУ. URL: <https://library.khmnu.edu.ua/#> .

13 Матеріально-технічне та програмне забезпечення дисципліни (за потреби)

Інформаційна та комп'ютерна підтримка: ПК, планшет, смартфон або інший мобільний пристрій, проєктор. Програмне забезпечення: програми Microsoft Office або аналогічні, доступ до мережі Інтернет, робота з презентаціями.

Вивчення навчальної дисципліни не потребує використання спеціального програмного прикладного забезпечення, крім загальноновживаних програм і операційних систем.